

KARACAOĞLAN VE KADIN GİYİMİ

Tebliğ: Sabiha Tansuğ

Sayın Ahmet Köklügiller'in. İstanbul 1984 baskısı "Karacaoğlan, Yaşamı ve Şiirleri" kitabını okudum. Kitapdaki şiirler arasından, giyimle ilgili olan dörtlükleri not ettim.

Gördüm ki, 50 - 55 tanesinde, kadın giyimi ve süslemeye ilgili bilgi var. Bilgiler, daha çok Türkmen ve Yörük giyim kuşamına ışık tutuyor. Adıyla, rengiyle, kullanılış yeriyle tek tek anlatıyor Karacaoğlan bu giyim parçalarını.

Ayrıca anlatılan giysiler, takımlar, süslemeler (adıyla, şekliyle, rengiyle, malzemesiyle) günümüze kadar gelmiş de.

Böylesine bir giyim kültürünü, günümüzden 400 yıl kadar gerilere götürebilmek önemli olay...

Giyim tarihçeleri, Türkmen ve Yörük giyimlerinin kuplanna (bilimsel dilde) "Atlı Göçebe Giyimi" derler.

Karacaoğlan'da, zamanının göçebe giyimini, yaşam tarzını, insan ilişkilerini, geleneklerini (kısa fakat öz bir dille) anlatır.

Bu tür giyim tarzı tüm Anadolu düzeyinde (köylerinde, kasabalarında kabul edildiği gibi) sarayda da benimsenmiştir. Kadını, erkeği (genel hatlarıyla) aynı tarzda giyinmişler sarayda köyde. Bu olayı kanıtlayan pek çok belge elimizde mevcut bugün.

Hatta zamanla, böylesi giyim kupunun Anadolu'daki azınlıklar da kabullenmişler...

insanların (ilk çağlardan bu yana) kullandıkları bazı giysi biçimleri var:

1) Sarma giyim; 2) Bağcıklı giyim; 3) Yarı kuplu giyim; 4) Tam kuplu (ilikli, düğmeli, pantolonlu, jaketli, mintanlı, çizmeli) giyim; kısaca insan anatomisine uyan giyim.

Bu sonuncu tarz giyime, kostüm bilginleri "Atlı Göçebe Giyimi" diyorlar ve modern giyimin esasını sayıyorlar...

Hatta, Atatürk'çü kıyafet reformunun ülkemizde kolaylıkla kabul edilmesini bazı çevreler, zaten modern giyimin "Atlı Göçebe Giyiminden" kaynaklanmasına bağlıyorlar.

Çünkü Anadolu toplumunun geleneksel giyimi (çok eski tarihlerde) "Atlı göçebe giyimi" ne dayanmıştı. Yine "Atlı Göçebe Giyimi" modern giyim kuşamının kaynağıdır...

İşte, Karacaoğlan'ın şiirlerinde geçen giyim kuşama ait deyimler, bu nedenlerle çok güzel kaynaklardır bugün bizim için. Giyim tarihine ışık tutar.

Ve 1965'ten bu yana yaptığım Anadolu giyimleri ile ilgili araştırmalarıma şimdi (Karacaoğlan'dan 400 yıl kadar sonra) onun gözüyle bakabiliyorum.

"Sevdiğim üstüne dört libas giymiş,
Bir kara, bir yeşil, bir al. bir beyaz"

Karacaoğlan. kadının üst üste giydiği dört adet üç etekin renklerini sıralıyor; bir kara, bir yeşil, bir al, bir beyaz diyerek. Bu cümle, hem renk inancını hem de üst üste giyinme geleneğini belgeliyor.

"Üçgün oldu bizim evler göçeli,
Üç gün oldu Ceyhan suyun geceli,
Önü al önlüklü, yüzü peçeli,
Hanım kızlar yürüsün de gidelim".

Karacaoğlan burada, "yüzü peçeli hanım kızlar" diyor. "Peçe", bir takının adıdır. Bazı yörelerde, aynı takıya "perperi" denir. Türkmen kadını ve kızı yüzünü örtmez; o zaten kaç-göç bilmez.

"Sarı edik giymiş gocu dizinde,
Arzumanım kaldı ala gözümde,
Böyle güzel m'olur köylü kızında?
Emirlerden bir kız indi pınara".

"Sarı edik giymiş goncu kıсарak,
Gidiyor da birin birin basarak,
Anası hörü de kızı besilek,
Emirlerden bir kız indi pınara".

"Ben seni severim sen de seversen,
İnsan olman el sözüne uyarsan,
Çizme olam ayağına giyersen,
Ökçesinde çamurlara bas gelin",

"Sarı edik, sarı çizme" Türkmen kızının ve gelininin şanın-dandır. Çizmesin gümüş, altın nalça takan gelin yürüdükçe kulaklarda hoş bir seda bırakır. Bu sarı edikler, çizmeler büyük bir inançla yakın zamana kadar giyilirdi.

"Gidip şu güzelin ilin gezmeli, Kalem alıp
kaşın gözün yazmalı Kırmızı önlüklü san
çizmeli, Hatun kızlar nereden gider
yolunuz? "

"Kırmızı önlük" bazı Türkmen boylarının simgesi gibidir; Anadolu'nun değişik yörelerinde görülür. "Kırmızı önlük" deyip geçmemek gerekir: çünkü onun ardında bir destan yatar.

"Başına sokulmuş gülü lalesi,
Yaktı beni kaşlarının karesi,
İli göçüp kendi burada kalası,
Dağlarda melil kalan küçücek".

Türkmen kızı ve gelini, her gün saçına iki dal taze çiçek sokar. Başa sokulan çiçekler inancı yansıtır; "Hasan Hüseyin efendimiz birer çiçekti" derler. O niyetle de başlarına taze (bazen de yapma) çiçek takarlar.

"Başı al valalı küçücük gelin,
Seherde açılan güle dönmüşsün,
Başına takmışsın altın çelengi.
Turnadan alınan tele dönmüşsün".

"Başı al valalı, altın çelenkli gelin kızlar" günümüze kadar gelmiştir. Başa örtülen "al vala" kadının taze gelinliğini belirtir. Altınla donatılan gelin başlığına bazı yöreler "altın çelenk" der. Anadolu'da altın çelenk başlıkların bir çok çeşidine rastlanıyor.

"Hanı Karacaoğlan hanı,
Veren alır tatlı canı,
Yakışmazsa öldür beni,
Yeşil bağla ala karşı."

Türkmen gelini başına al bağlar, alın üzerine yeşil çeker. Al renk. gelinliği; yeşil ise soyluluğu dile getirir. Al ve yeşil renkler, Türkmen gelininin geleneklerine uyar.

"Yavru keklük gibi oynar eğlenir,
Mis kokulu yağlar ile yağlanır,
Sabah akşam türlü yazma bağlanır,
Edip geçer yeşil başlı sevdiğim."

Bazı Türkmen gruplarında kadın 5 veya 7 ayrı renk yazma bağlar başına; al, yeşil, mor, gül rengi, mavi, turuncu.

"Onbeşinde yaşar yaşın, Her
örnekten bağlar başın,
Tenhalarda arar eşin, Tez
alışkın tele benzer".

Genç kız, başına istediği rengi bağlayabilir. Ama evlenince, başını artık yeni statüsüne göre bağlayacaktır.

"Başına bürünmüş ibrişim bürümcek,
Duramıyom yar ben seni görücek,
Dolanıpta hasta halim sorucak,
Dilimden düşer m'oldun küçücek? "

Anadolu'da kadın, başına ibrişim bürünceğini haia bağlar ve ak bürümceki çeşitli şekillerde dolar. Ak bürümcek, bazen yere kadar iner: bazen bükülüp dolanır baş ve yüz çevresinde.

"Karacaoğlan der ki nic'olur halim,
Yoluna döküsün olanca malim,
Giyin kutnu kumaş karşımda salın,
Ko desinler şu yiğidin şu gelin."

"Berî karın pare pare.
Kim a! giyer kimi kare,
Kutnu zubun usul boya,
Gel de salla benim için."

Kutnu kumaşlar Anadolu'da bugün de dokunuyor ve giyiliyor. Kutnu, süre gelen e! sanatları Örneğidir, hatta çağımızın modasına katkıda bulunmaktadır.

"Bir güzelceğiz istedim de vermedi,
Çocuk kadar hatırıma görmedi, Bilmem
garip sandı yoksa bilmedi, Kalsın sana
top zülüfü burmalı."

"Ak bilekte sarı akik, Zülüfü gerdana
dökük, Gözün melil kaşın yıkık, Dostum
neler duydum bugün?"

"Akkaie'den uğradın mı Çınar'a? Kon
Pazarpınarda zülfünü tara, Şimdi
kömür gözlüm konur dağına, Düzülmüş
çiğlara teli yavrunun."

Anadolu Türk meninde, yürüğünde, göçerinde (gerdek-
ten önce veya sonra) gelin hamamı sırası gelinin zülüfleri kesil-
ir, yanak üzerine düşürülür. Zülüflü kadın saçı süslemesi ge-
lenektendir.

"Zalim aşk elinden içmişin ağı. Senin
için dolanırım bu bağı, Alam beliğine
altın saç bağı, Tak saçına ince bele as
gelin."

"Ekbez'de de batac olmuş konulmaz,
Kalburun belinde karar alınmaz,
Irgalar sa bağı beli yavrunun."

Sa bağıysa, Anadolu köylü kadınının (kızının) sa süsüdür; çeşitli malzemeden yapılır. (Gümüşten, altından, boncuktan, sırmadan, ibrişimden) sa bağlarına günümüzde de rastlanıyor. 40 belikli salar; sa bağlarıyla donatılır. Bazen belikler, sırma ya da ibrişimle de örülür.

"Karacaoğlan der ki hoşça salınsın,
Dursun yol üstünde bacı alınsın,
zver dğmeni göğsün görünsün
Nokta nokta benli düşün sevdiğim".

"Karacaoğlan eymelerin
Gönül sevmez değmelerin,
İliklenmiş düğmelerin
Özür Elif Elif diye"

İlik dğme kültürünün Anadolu giyiminde önemli bir yeri vardır. İlik ve dğme fonksiyonel olarak kullanılabilirdiği gibi, ss veya nazarlık olarak da kullanılabiliyor Anadolu'nun bazı yörelerinde.

"Yel eser de ışıldar sırmalar,
Siyah zlf mah yüzünü tırmalar,
Zamanede tülek olmuş turnalar,
Dizilmiş katara inere gider".

Karacaođlan¹ in bu drtlğn okurken, gözümün nnden sanki bir gelin alayı geçiyor.

Gelin ve gelin alıcılar, atlar üzerinde, ormanların içinden, yokuş aşağıya, güneşe doğru iniyorlar. Gelinin sırmalı giysisi, ikindi güneşinde zaman zaman parıldıyor. Ve siyah saçları yüzüne düşmüş, nk baba evinden ayrılırken kadınlar ağıt tutmuşlar; erkekler bir bir gelip gelinle niyazlaşmışlar, onu üç kez pmşler. Bu vedalaşma töreni sırasında, gelinin saçları zlf gibi inmiş yüzüne.

Gelin başı, turna türküleriyle donatılmış. Telli turnayı damat yollamış düğünden önce, Gelin kız da, "zamanında" turnanın tüyleriyle "tleği"ni hazırlamış.

Gelin kızın tüylü başı, adeta göğe uzanıyor koca evine giderken şimdi.

"Sunayı da deli gönül sunayı,
Ben yoluna terk ederim sılayı,
Armağan gönderdim telli turnayı,
İner gider bimir gözleri sürmeli."